

บทที่ 1

บทนำ

1. ภูมิหลัง

การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนให้สมบูรณ์ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ. 2542 : 1)

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านการบริหารจัดการศึกษา เช่นในสภาพปัจจุบัน อันเนื่องมาจาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้เข้ามามี บทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา ประกอบกับที่ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษามากขึ้น การกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา จากส่วนกลาง ไปยังสถานศึกษา จึงส่งผลให้สถานศึกษา มีอิสระในการบริหารจัดการ เป็นไปตามหลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM.) ถือเป็น การสร้างรากฐานและความเข้มแข็งให้สถานศึกษา ให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ เป็นไปตามมาตรฐานและสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 ข : 6 - 7)

การบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้ภารกิจ หน้าที่และความรับผิดชอบ ของสถานศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก ย่อมจะต้องอาศัยประสิทธิภาพการบริหารงาน ของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีวิสัยทัศน์ สามารถถ่ายทอดวิสัยทัศน์นำไปสู่ ทีมงาน ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จ อีกทั้ง การเปิดใจกว้าง รับรู้ ในความจริง และมีความเข้าใจตนเองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งานจึงจะประสบความสำเร็จด้วยดี (อนงค์พร สถิตย์ภักดีกุล. 2544 : 63) ผู้บริหารสถานศึกษา จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็น ผู้นำหรือเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ. 2544 : 6) สอดคล้องกับที่ สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ (2544 : 8) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการ บริหารจัดการศึกษาว่า การบริหาร โรงเรียน จะมีประสิทธิภาพหรือจะประสบผลสำเร็จได้ มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติงาน ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ เพราะเป็น ผู้ที่มีอำนาจ หน้าที่ในการดำเนินงานทุกอย่างของ โรงเรียน

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริหาร ทั้งนี้ พฤติกรรมดังกล่าวจะเปลี่ยนไปได้ ผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับที่สุวกิจ ศรีปีดธา (2533 : 215 - 216) ให้ความเห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีความรู้ตามหลักการบริหารต่างๆ ได้แก่ การจัดองค์กร พฤติกรรมขององค์กร หลักการวิเคราะห์ และการวางแผน เป็นต้น ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา จึงต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิผล ด้วยเหตุผลความจำเป็นที่ผู้บริหารสถานศึกษานั้น ต้องได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ดังกล่าว แต่ที่ผ่านมาพบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษานั้น ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น จากการศึกษาของ บวรพาทิส พลอยสุวรรณ (2539 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์ระบบการพัฒนาผู้บริหาร โรงเรียน ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาส่วนหนึ่งของการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา คือ หน่วยงานที่พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขาดข้อมูลป้อนกลับ จึงไม่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง หรืออาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้เข้ารับการพัฒนานั้นไม่ได้รับการพัฒนาในส่วนที่ตนต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดมหาสารคาม ได้ให้ความเห็นว่าการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะเป็นการพัฒนาตามที่หน่วยงานต้นสังกัดกำหนด โดยไม่ได้สำรวจความต้องการของผู้บริหารสถานศึกษา ที่เข้ารับการพัฒนาว่า มีความต้องการพัฒนาตนเองในด้านใด (สมพงษ์ แสนจักร. 2543 : 3)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 54) กล่าวถึง การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรที่จะได้รับการพัฒนาตามองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพ ด้านการพัฒนาร่างกาย และด้านการพัฒนาจิตใจ สำหรับเหตุผลและความจำเป็น รวมทั้ง ความต้องการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา อาจมีมากหรือน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคลและบริบทที่แตกต่าง

สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการพัฒนาตนเอง ของผู้บริหารสถานศึกษานั้น วุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาอาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาด้วย เช่น ผลการศึกษาของ ประคอง รัตมีแก้ว (2545 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษา สภาพความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของคุณสมบัติพื้นฐานของผู้บริหาร และแบบภาวะผู้นำ ที่มีต่อคุณภาพการบริหารของผู้บริหาร โรงเรียน พบว่า วุฒิการศึกษา มีอิทธิพลทางตรงต่อคุณภาพการบริหาร

มีอิทธิพลทางตรงต่อแบบภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน และแบบภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยนมีอิทธิพลทางอ้อมต่อคุณภาพการบริหารผ่านแบบภาวะผู้นำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับรายงานผล การประเมินพฤติกรรมกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้ทำการทดสอบและพบว่า ผู้บริหารที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ได้คะแนนการเป็นนักบริหารต่างกัน โดยผู้บริหารที่จบปริญญาโท ได้คะแนนเฉลี่ยความเป็นนักบริหารสูงกว่าผู้บริหารที่จบปริญญาตรี และผู้บริหารที่จบปริญญาเอก ได้คะแนนเฉลี่ยความเป็นนักบริหารสูงกว่าผู้บริหารที่จบปริญญาตรีและปริญญาโท (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 33)

นอกจากวุฒิการศึกษาดังกล่าว ขนาดสถานศึกษา ก็อาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีความต้องการพัฒนาตนเอง แตกต่างกันด้วย เช่น ผลการศึกษาของ จีราวัฒน์ พิมพาสร้อย (2544 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาความต้องการพัฒนาตนเอง ด้านกระบวนการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐาน โรงเรียน ของผู้บริหาร โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันมีความต้องการพัฒนาตนเอง ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้บริหาร โรงเรียนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน ก็มีความต้องการพัฒนาตนเอง ทั้งโดยรวมและรายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับผลการศึกษาของนพดล บุญถนอม (2542 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารงานของผู้บริหาร โรงเรียนตามทัศนะของครู โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี พบว่า ทักษะการบริหารงานผู้บริหาร โรงเรียนในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้วย ดังนั้น ขนาดสถานศึกษากับวุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา จึงน่าจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

จากการศึกษาและวิเคราะห์ แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2548 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 (2547 : 23 - 25) พบว่า มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบริหารสถานศึกษาหลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงาน โครงการสัมมนา ศึกษาดูงาน และ โครงการอบรมเพื่อพัฒนาจิต เป็นต้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ต้องเข้ารับการพัฒนาตามโครงการดังกล่าวนี้ ได้มีผู้เสนอความเห็นไว้ ทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น เกษม กุลเสน (2548 : สัมภาษณ์) ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ความเห็นว่าโครงการหรือกิจกรรมที่หน่วยงานต้นสังกัดได้จัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษานั้น

บางโครงการไม่มีความจำเป็นเท่าที่ควร เพราะผู้บริหารสถานศึกษา สามารถเรียนรู้และปฏิบัติด้วยตนเองได้ เช่น การพัฒนาระบบบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นต้น สอดคล้องกับที่พลเอก ปุ๊ววัง (2548 : สัมภาษณ์) ผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ โครงการ อบรม เพื่อพัฒนาจิตว่า ไม่มีความจำเป็นที่หน่วยงานต้นสังกัด จะต้องจัดให้มีขึ้นเป็นประจำต่อเนื่องทุกปี เพราะผู้บริหารสถานศึกษา สามารถเข้ารับการพัฒนาในเรื่องดังกล่าวโดยอาจนำครูและนักเรียนเข้ารับการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ที่วัดใกล้สถานศึกษาได้เป็นประจำอยู่แล้ว

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะทำการศึกษา ความต้องการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 เพื่อให้ได้ข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ สำหรับผู้บริหารการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง นำไปกำหนดนโยบาย วางแผน ส่งเสริม สนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา ในโอกาสต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระดับความต้องการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 โดยรวมและรายด้าน

2.2 เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษาและวุฒิการศึกษา ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ที่มีต่อความต้องการพัฒนาตนเอง ทั้งโดยรวมและรายด้าน

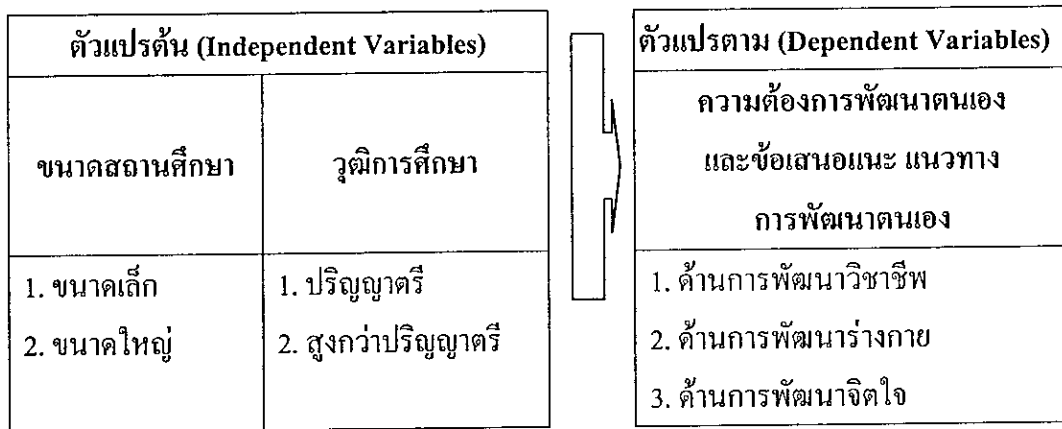
2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

3. สมมติฐานการวิจัย

มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างขนาดสถานศึกษากับวุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ที่มีต่อความต้องการพัฒนาตนเอง ทั้งโดยรวมและรายด้าน

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

สำหรับกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำความแตกต่างในด้านขนาดสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 ก : 2) และวุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา กับความต้องการพัฒนาตนเอง 3 ด้าน ตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ ตามแผนภูมิที่ 1 ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 54)

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาหนองคาย เขต 1 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 179 คน

5.2 กลุ่มตัวอย่าง สุ่มจากประชากร โดยใช้วิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi - stage Random Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการใช้ตารางของ Krejcie & Morgan (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 43) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 131 คน

5.3 ตัวแปร (Variables)

5.3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ขนาดสถานศึกษา และวุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกดังนี้ คือ

- 1) ขนาดสถานศึกษา จำแนกเป็น
  - 1.1) สถานศึกษาขนาดเล็ก
  - 1.2) สถานศึกษาขนาดใหญ่
- 2) วุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกเป็น
  - 2.1) ปริญญาตรี
  - 2.2) สูงกว่าปริญญาตรี

5.3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ความต้องการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกเป็น 3 ด้าน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 54) คือ

- 1) ด้านการพัฒนาวิชาชีพ
- 2) ด้านการพัฒนาร่างกาย
- 3) ด้านการพัฒนาจิตใจ

6. กำนินยามศัพท์เฉพาะ

6.1 ความต้องการพัฒนาตนเอง หมายถึง ความประสงค์ในการเพิ่มพูน หรือปรับปรุงตนเอง ให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถ ทักษะและความชำนาญ มีประสบการณ์ และมีศักยภาพ รวมทั้ง การพัฒนาด้านร่างกาย และด้านจิตใจ ให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์เพื่อประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน สำหรับความต้องการพัฒนาตนเอง จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพ ด้านการพัฒนาร่างกาย และด้านการพัฒนาจิตใจ

6.1.1 ด้านการพัฒนาวิชาชีพ หมายถึง การเสริมสร้างและฝึกฝนตน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

6.1.2 ด้านการพัฒนาร่างกาย หมายถึง การเสริมสร้างสมรรถภาพทางกาย ดูแล บำรุง รักษาสุขภาพร่างกายของตน ให้สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ดี

6.1.3 ความต้องการด้านการพัฒนาจิตใจ หมายถึง ความประสงค์ด้านการฝึกฝนตนเองให้มีจิตใจสงบ มีความหนักแน่น มั่นคง มีความเชื่อมั่นในตนเอง และยึดมั่นหลักศีลธรรม

6.2 ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือผู้รักษาการ ในตำแหน่ง ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1

6.3 สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ปีการศึกษา 2548

6.4 ขนาดสถานศึกษา หมายถึงการแบ่งขนาดสถานศึกษาตามกฎกระทรวงศึกษาธิการ ที่จำแนกเป็น 2 ขนาด ตามจำนวนนักเรียน ได้แก่

6.4.1 สถานศึกษาขนาดเล็ก หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ทุกแห่ง ที่มีจำนวนนักเรียน ไม่เกิน 300 คน

6.4.2 สถานศึกษาขนาดใหญ่ หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ทุกแห่งที่มีจำนวนนักเรียนเกินกว่า 300 คนขึ้นไป

6.5 วุฒิการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกเป็น 2 ระดับ คือ

6.5.1 ปริญญาตรี

6.5.2 สูงกว่าปริญญาตรี

6.6 ปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การมีอิทธิพลร่วมกัน หรือมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน หรือการมีผลร่วมกัน ระหว่างขนาดสถานศึกษาและวุฒิการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 1 ต่อระดับความต้องการพัฒนาตนเอง

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้บริหารการศึกษา และผู้เกี่ยวข้อง นำไปกำหนดนโยบาย วางแผน ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพต่อไป